

Анотація

В статті проаналізовані можливості маніпуляції общественним мнением посредством средств массовой информации в интересах определенных политических партий и сил. Авторы доказывают неотвратимость углубления процессов манипуляции гражданским сознанием в будущем.

Сторчаус В.

**ВИБОРИ ДО УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ ЗА ДОБИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (ГРУДЕНЬ 1917 – ПОЧ. 1918 РР.)**

Історичний досвід свідчить, що одним із засобів формування основ державності та парламентаризму, вироблених людством, є Установчі збори. У період Української національно-демократичної революції за умов новонародженої демократії та багатопартійності була зроблена спроба закласти підвалини української держави, подолати політичну та економічну кризу мирним шляхом через скликання Всеросійських та Українських Установчих зборів.

Запропонована тема досі залишається малодослідженою. На жаль, потрібно зазначити, що основна увага дослідників, які розглядали це питання, була приділена виборам саме до Всеросійських Установчих зборів, в той же час Українським Установчим зборам приділялось значно менше уваги.

Хоча історія Всеросійських Установчих зборів і знайшла досить широке висвітлення у працях радянських істориків, але, в більшості випадків, їх особливістю було відстоювання і виправдовування ленінської тактики щодо Установчих зборів [1]. На жаль, проблема Українських Установчих зборів в цей період фактично не досліджувалась.

Певний відхід від звичних ідеологічних настанов починається після проголошення незалежності України. З'являються дослідження як вже відомих авторів, так і молодих істориків [2]. Однак на сьогодні ще немає узагальнюючої наукової праці, яка б детально висвітлювала зазначену проблему. Але, знову ж таки, основним недоліком існуючих робіт є те, що дослідники недостатньо приділяють увагу питанням саме підготовки та проведення виборів.

В даній публікації зроблено спробу, на основі аналізу архівних матеріалів, а також історіографічного надбання, дослідити процес виборів до Установчих зборів УНР в період діяльності УЦР.

Ще I Універсал Центральної Ради проголосив, що тільки Всенародні Українські Збори (Сойми) мають право ухвалювати всі закони, які повинні встановлювати порядок і лад в Україні. А вже 6-15 вересня 1917 р. Центральною Радою був скликаний в Києві з'їзд народів, який обговорював питання про майбутній устрій держави. З'їзд постановив, що Росія повинна бути Федеративною Демократичною Республікою, а кожний з її народів має право на національно-персональну автономію [3].

10 жовтня 1917 року на засіданні Малої Ради було прийнято рішення про необхідність розробки закону про вибори до Українських Установчих зборів [4].

7 листопада своїм III Універсалом Центральна Рада проголосила Українську Народну Республіку (УНР). «Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від Російської Республіки і зберігаючи єдність її, ми станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Російська Республіка стала федерацією рйних і вільних народів...». На 27 грудня 1917 р. було призначено вибори до Українських Установчих зборів, а їх скликання – на 9 січня 1918 р. [5].

Реалізуючи цю ідею, Центральна Рада на своєму засіданні 11 листопада 1917 року прийняла доленосне рішення про їх скликання.

Керувати процесом виборів уповноважено «Всеукраїнську в справах виборів до Українських Установчих Зборів Комісію», головою якої було затверджено М. Н. Мороза [6].

Було прийнято рішення, що всього треба було обрати, не рахуючи військових округів, 301 депутата, але не виключалась можливість збільшення цього числа за рахунок депутатів від військових округів і тих територій, які висловлять бажання взяти участь в виборах за постановою повітових Рад [7]. (У зв'язку з цим в документах та наукових дослідженнях зустрічається різна кількість депутатів, яких необхідно було обрати. Крім зазначених 301, є відомості про 302 [8] та 303 [9]).

В цей же день Мала Рада розглянула проект закону про вибори до Українських Установчих зборів, в основу якого було покладено закон про вибори до Всеросійських Установчих зборів. Пройшло постатейне читання законопроекту. За пропозицією фракції УПСР була прийнята поправка, якою дозволялось об'єднувати лишки голосів певних списків за всіма виборчими округами разом (за російським законом це дозволялось робити тільки в окремих округах). Право обирати і бути обраним отримали громадяни, які проживали на території України і досягли 20 років на день складання списків виборців, без різниці статі, громадського стану, національності, віри. Вибори мали бути загальні, прямі, рівні, з таємною подачею голосів. Голосування мало проводитися за партійними списками, пропорційною системою. Вибори вважались дійсними якщо в голосуванні візьме участь більше 20% виборців. Низький рубіж для обрання

депутатів, автори закону заклали, виходячи з досвіду попередніх виборів до міських та губерніяльних органів управління. Коли ж до виборчих урн прийде лише 20% виборців, то вважалося, що вибори не відбулись і призначаються нові вибори. В випадку, коли і нові вибори дадуть 20% – провести підрахунок голосів в даному виборчому округу без урахування тих участків, де вибори не відбулись [10].

Остаточо закон було ухвалено 16 листопада 1917 р. Фракції Центральної Ради, навіть і ті, які раніше виступали проти скликання Українських Установчих зборів, підтримали цей закон, сподіваючись з їх допомогою зберегти демократичний лад на Україні.

Також на засіданні 11 листопада територію України було поділено на 10 виборчих округ: Київську, Подільську, Волинську, Катеринославську, Полтавську, Херсонську, Харківську, Чернігівську (з Путивльським повітом Курської губернії), Таврійську (що складалась з Мелітопольського, Дніпровського, Бердянського повітів), Острогозьку (до складу якої входили Острогозький, Валуйський, Бирюченський, Богучарський (Воронізька губернія) та Новооскольський повіти (Курська губернія)) [11].

Але постановою Центральної Ради від 15 грудня 1917 року додано Одеську округу, в окремі округи було виділено повіти, що перебували в складі Російських губерній [12]. Кількість цивільних округів на території УНР тепер складала 16. Окремо виділено військові округи: Північна фронтова, Західна фронтова, Південно-Західна фронтова, Румунська фронтова, Кавказька фронтова і флотські: Балтійська та Чорноморська [13].

Загалом же кількісне представництво депутатів в Українських Установчих зборах від округ мало бути наступним: Волинська мала делегувати 30 осіб, Катеринославська – 36, Київська – 45, Полтавська – 30, Подільська – 39, Харківська – 35, Херсонська – 29, Чернігівська – 28, Острогозька – 4, Путивльська – 2, Валуйська – 2, Таврійська – 9, Одеська – 5, Бірючська – 2, Богучарська – 4, Новооскольська – 2. Разом необхідно було обрати 302 депутати [14] (Стосовно військових округ представництво так і не було визначене).

14 листопада УЦР приймає рішення про перейменування “Всеукраїнської в справах виборів до Українських Установчих Зборів Комісії”. Від нині вона мала називатись: “Головна в справах виборів до Українських Установчих Зборів Комісія” [15]. Крім голови М. Мороза, її членами були: П. Стефанович, М. Радченко, Г. Кириченко, О. Бутовський, О. Щербак. Справами комісії керував І. Тарасенко [16].

Грунтуючись на законі про вибори до Українських Установчих зборів Українська Центральна Рада 25 листопада приймає постанову про строки проведення виборів. Згідно з нею, строки складання, оголошення та доповнення виборчих списків були наступними:

- 1 грудня – день початку складання виборчих списків;
  - 10 грудня – перше оголошення виборчих списків;
  - 14 грудня – останній строк подачі заяв та внесення їх в виборчий список;
  - 18 грудня – строк оголошення додаткового списку;
  - 19 грудня – останній строк для подачі скарг на неповність і помилки виборчих списків;
  - 24 грудня – друге оголошення уже виправлених списків.
- Щодо кандидатських списків:
- 10 грудня – перший день подачі кандидатських списків;
  - 13 грудня – останній день подачі заяв про виправлення кандидатських списків;
  - 17 грудня – день оголошення кандидатських списків;
  - 24 грудня – останній день подачі заяв про поєднання кандидатських списків;
  - 26 грудня – день оголошення про поєднання списків.

Днями виборів було визначено 27, 28 та 29 грудня, причому в перші два дні вибори мали проходити з 8 години ранку до 8 години вечора у сільській місцевості, а в містах з 9 години ранку до 9 години вечора. А вже 29 грудня – з 8 години ранку до 2 години дня у селах, та з 7 години до 14 години у містах [17].

Для голосування виборчі округи поділялись на виборчі дільниці, котрі, як правило, залишались в тих межах, в яких були утворені під час виборів до Всеросійських Установчих зборів. Складання виборчих списків мали виконувати “Городські, Поселкові і Волосні Управи і Городські Старости на підставі: а) виправлених списків виборців до Всеросійських Установчих Зборів і б) заяв самих виборців” [18].

Окремо по кожному виборчому участкові в виборчі списки вписувались ті, що мали право на участь у виборах, коли вони жили в межах дільниці до 1 грудня 1917 року (навіть і в тому разі, коли вони тимчасово вибули з дільниці) “громадяне Російської Республіки обох полів, коли вони народились не пізніше 27 грудня 1897 року і крім того військові, які народились не пізніше 27 грудня 1899 року” [19].

Справа виборів до Українських Установчих зборів знайшла досить позитивний відгук серед населення України. “Виборчі списки округи складаються. Робота йде успішно... До українських виборів людність ставиться досить прихильно...” [20], – такий зміст телеграми, що була направлена з Чернігівської окружної комісії до Києва. Особисто сам Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко закликав громадськість “... жваво взятись до переведення виборів...” [21].

Досить активно йшов процес подачі списків по округах. Їх особливістю було те, що провідні українські партії УПСР та УСДРП йшли на вибори окремо. Українські соціалісти-революціонери своїм союзником обрали ту ж саму силу, з якою вони разом приймали участь у виборах до Всеросійських Установчих зборів – Селянську Спілку. Так в Харківській округі було подано 12 списків. В списку УСДРП в цьому округі під

номером першим йшов М. Порш. В Полтавській окрузі виборці мали обирати своїх кандидатів з 22 списків. Досить цікаво виглядав список УСДРП: № 1 – Б. Мартос, № 5 – В. Винниченко, № 6 – С. Петлюра. Українську партію соціалістів і федералістів під номерами 2 і 3 представляли відповідно С. Єфремов та М. Туган-Барановський. На Чернігівщині було зареєстровано аж 24 списки. Привертає до себе увагу список РСДРП(б), де під № 1, як і на Херсонщині (15 списків), ми спостерігаємо відому С. Бош. В. Винниченко посідав перший рядок в списку УСДРП як в Херсонській окрузі, так і на Волині, де загалом було подано 18 кандидатських списків. Подільський округ – 16 списків, Катеринославський – 21. особливої уваги заслуговують кандидатські списки, що були зареєстровані в Київській окрузі. Загальна їх кількість – 21. тут, як то кажуть, був зібраний «бомонд» української політики. УПСР представляли: М. Грушевський – 1, О. Севрюк – 2, М. Стасюк – 3, І. Шраг – 6. В списку УПСФ під номером першим перебував С. Єфремов, п'ятим – О. Русова, дванадцятим – Л. Старицька-Черняхівська. Список “Бунда” очолював Рафес.

Окремо слід зауважити, що на Румунському фронті було подано два кандидатські списки (УСДРП та УПСР), а на Південно-Західному фронті – 3, до українських партій додався “Бунд”. Список есдеків на обох фронтах очолював С. Петлюра [22].

Таким чином ми бачимо, що українські партії УПСР, УСДРП, УПСФ йшли, переважно, окремими списками. Українські соціалісти-федералісти вважали великою помилкою есерів і есдеків виступати окремими списками, оскільки попередні вибори до міських дум і Всеросійських Установчих зборів мали добрі наслідки для них. УПСФ засудила тактику УПСР і УСДРП йти на вибори в основному під більшовицькими гаслами соціалізації землі, знищення приватної власності на землю, встановлення 8-годинного робочого дня й контролю над виробництвом. На думку соціалістів-федералістів, впровадження в життя цих гасел дасть перемогу більшовикам і зруйнує господарство України.

Але, потрібно зазначити, що процес підготовки до виборів зазнав великих труднощів, які були викликані складним політичним та соціально-економічним становищем. Стало зрозумілим, що вклястися в строки, які були визначені законом про вибори, в більшості випадків не вийде. Весь грудень з Окружних Комісій до Києва надходили телеграми однакового змісту, в яких зазначалось, що “поміж днем оголошення кандидатських списків (17 грудня) і першим днем виборів (27 грудня) залишається тільки десять днів, в які треба надрукувати на одному плакаті всі кандидатські списки і розповсюдити їх по виборчій окрузі” [23] та у зв'язку з тим, що “робітники друкарень страйкують” [24] – неможливо вчасно організувати вибори. Представники списків вказували також на складність “через короткість строку та святкові дні переводити агітацію” [25]. З огляду на це, Головна Комісія дозволила більшості окружним, міським та повітовим комісіям перенести дату виборів з 27-29 грудня на 7-9 січня, а для деяких місцевостей і на 21-23 січня [26].

І хоча 17 грудня, в останній день роботи VIII сесії УЦР, М. Грушевський висловив впевненість про те, що “... 9 січня... збереться Українська Установча рада, котрій Центральна рада передасть свої права і свою владу” [27], стало зрозумілим – вчасно Українські Установчі збори зібрати не вдасться.

У той час, коли в Петрограді більшовиками було розігнано Всеросійські Установчі збори, в Україні проходили вибори до Українських Установчих зборів. Специфікою виборів до Установчих зборів УНР було те, що вони проходили в умовах політичного і військового протистояння між Центральною Радою і більшовицькою Росією. 25 грудня 1917 року почався загальний наступ радянських військ проти військ Центральної Ради. Весь процес виборів був ознаменований негативним впливом на нього з боку більшовиків. Ще 23 грудня на засіданні Генерального Секретаріату відзначалось, що “...єсть відомости, що на 27-28 грудня призначений виступ большевиків в звязку з виборами до Установчих Зборів...” [28]. Весь січень до Головної Комісії надходили звістки про зрив більшовиками виборів. Ось деякі з них. “...багато перешкод вносилося з боку большевистських військових організацій які деколи затримували керіводящі телеграми комісії та забороняли інструкторам комісій працювать...” [29] “...вредят выборному делу местные большевики агитирующие против рады и учредительнаго собрания” [30]. “Виявилась катастрофична картина виборчої справи. Виборних комісії або заарештовано або розгнано багнетами” [31] “...в ночь с 9 на 10 Января с. г. [состоялся] набег с поселка Унеча в г. Сураж отряда красногвардейцев именующих себя большевиками, в количестве 200 человек для ареста лиц, причастных к украинскому движению...” [32]. “Причина непроизводства выборов – давление со стороны большевистских отрядов, разгонявших Комиссию, переворачивавших избирательные урны и вообще запрещавших производить выборы” [33].

Все це дуже негативно відобразилось на ставленні громадськості щодо виборів. Достовірно відображають настрої виборців записки на виборчих бюлетнях. Їх залишали як прихильники українських партій, так і її противники: “Слава нашим великим діячам Грушевському та Винниченкові”, “За вільну Україну”, “Боже ... позбав Росію від українських узурпаторів”, “За віру, царя й Вітчизну. Ура! Геть хохлів!”. Частина виборців була розчарована революційними подіями і бажала спокою: “Дайте спокій, дайте царя Михайла, ради Бога дайте спокійно пожити”, “Землю і волі не хочу, а дайте одну пару калощ” [34]. Крім того, значним був відсоток абсентеїзму, який коливався від 41% (Полтавщина) до 84,8% на Херсонщині. Причинами низької політичної активності виборців були: невиконання владою обіцянок, проголошених III Універсалом; невизначеність стосовно Установчих зборів як вищого органу влади; більшовицька агітація та збройна боротьба РНК з Центральною Радою; наявність двовладдя; певна непередготовленість місцевих органів влади організувати й провести в стислі строки вибори; нестача коштів і друківаних матеріалів для агітаційної роботи; незрозумілість програмних положень українських партій більшій частині населення; зневіра

населення в тому, що Установчі збори розв'яжуть всі соціальні й економічні проблеми, тим більше, що люди вже мали сумний досвід Всеросійських Установчих зборів.

Дуже складним виявився процес підведення підсумків виборів. Це було пов'язано з військовими діями на більшості територій, де відбувалась виборча справа. Так, 7 і 9 квітня 1918 року в Малій Раді, з доповіддю про стан виборчої справи і результати виборів до Установчих зборів УНР виступив голова комісії по виборам М. Мороз. Вибори визнавались дійсними по шести округах, де було обрано 172 депутата, "які по списках діляться таким чином: у.с.-р. – 115, більшовиків – 34, по жидівських національних списках – 9, поляків – 5, по списку селян Балтського повіту – 3, у.с.-д. – 1, московських лівих с.-р. – 1, "безпартійний руський" – 1, кадет – 1, Бунд – 1 і хліборобів власників – 1" [35]. Це давало право Центральній Раді скликати Установчі збори України – "це число потрібне: будемо скликать" [36].

Але скликання Установчих зборів і прийняття ними Конституції УНР не відбулося через гетьманський переворот. Проте, 29 квітня 1918 року, в останній день роботи, Центральна Рада ухвалила текст Конституції і тим самим реалізувала найважливіше завдання Установчих зборів.

Позитивні демократичні тенденції виборів до Українських Установчих зборів виявлялись, по-перше, в тому, що вибори мали здійснюватись на основі загального, рівного, прямого виборчого і таємного голосування з дотриманням принципу пропорційного представництва. Вибори проводились по виборчих округах; по-друге, встановлювалась система спеціальних самостійних, недержавних виборчих органів – виборчі комісії, на основі коаліційного членства. Вимагалось обов'язкове членство правників, представників місцевих державних владних структур, органів самоврядування. Передбачалась широка компетенція системи виборчих комісій: вони розглядали всі без винятку питання виборів. Діяльність виборчих комісій здійснювалась відкрито і гласно. Головна комісія мала свій друкований орган. По-третє, законом встановлювалась досить широка і глибока регламентація всіх без винятку стадій виборчого процесу. Процедури голосування і підрахунку голосів відпрацьовані були на рівні, близькому до сучасних вимог; по-четверте, існувала система судового захисту виборчих прав громадян. Проте вибори до Українських Установчих зборів відбулися не на всій території України, а лише в окремих регіонах.

Вибори до Українських Установчих зборів мали в Україні свої особливості. Під час виборів змінилися як політична ситуація в країні, так і стан внутрішньо-політичного життя. Ці вибори проходили в умовах збройного протистояння в Україні. Значно ускладнило ситуацію з виборами і те, що починалися вони в умовах автономної України, а закінчувались, коли Україна була проголошена незалежною державою, що не відповідає статтям закону про вибори до Установчих зборів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Шрейбер С. Из истории Советской власти на Украине / О первом Советском правительстве Украины // Летопись революции. – 1924. – № 4; Майоров М. Из истории революционной борьбы на Украине (1914 – 1919). – К., 1922; Городецкий Е. Н. Рождение Советского государства. 1917 – 1918 г. – М., 1965; Скриплев Е. А. Всероссийское Учредительное собрание. Историко-правовое исследование. – М., 1982.
2. Крижановский В.П. Большевики и парламентаризм в России: историография проблемы. – К., 1992; Мельник О. О. Ставлення українських політичних партій до всеросійських і українських установчих зборів (березень 1917 – квітень 1918 рр.): Автореф. дис...канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський державний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1995; Бевз Т. Центральна Рада і Українські Установчі збори // Історія в школах України. – К., 1998. – № 2. – С. 8-12; Гвоздик В.С. Партійно-політична боротьба на Півдні України під час виборів до Українських Установчих зборів // Придніпр. наук. вісн. – Дніпропетровськ, 1997. – № 2: Гуманіт. Науки. – С. 18-22.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф. 2592, оп. 1, спр. 118, арк. 64.
4. Робітничка газета. – 1917. – 13 жовтня.
5. Українська Центральна Рада: Док. і матеріали. У 2т. К., 1996. – Т. I. – С. 398-401.
6. ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 5, арк. 16.
7. Вісті Головної Комісії по справах виборів до Установчих зборів УНР. – 1917. – 7 грудня.
8. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 26, арк. 23.
9. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 10, арк. 125.
10. Українська Центральна Рада: Док. і матеріали. У 2т. К., 1996. – Т. I. – С. 411-432.
11. ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 1, арк. 39.
12. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 4, арк. 403.
13. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 10, арк. 114 зв – 115.
14. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 26, арк. 23.
15. ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 5, арк. 16.
16. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 5, арк. 2.
17. ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 5, арк. 46.
18. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 5, арк. 4.

19. Там само.
20. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 12, арк. 111.
21. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 10, арк. 1.
22. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 26, арк. 13-15 зв, 20-21, 24-30.
23. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 13, арк. 8.
24. Там само, арк. 22.
25. Там само, арк. 60.
26. Там само, арк. 15, 29, 37, 38, 41, 48, 51, 52, 55, 94, 96, 97.
27. Народня воля. – 1917. – 20 грудня.
28. ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 26, арк. 16 зв.
29. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 13, арк. 106.
30. Там само, арк. 110.
31. Там само, арк. 132-132а.
32. ЦДАВО, ф. 1133, оп. 1, спр. 53, арк. 39.
33. Там само, арк. 40.
34. ЦДАВО, ф. 1160, оп. 1, спр. 1, арк. 10а, 20, 30б, 62в, 62д, 69в.
35. Робітничя газета. – 1918. – 11 квітня.
36. ЦДАВО, ф. 1115, оп. 1, спр. 30, арк. 78.

Аннотація

В статті автор порівнює і сопоставляє замисли і плани, а також видення известного польского деятеля Ю. Пілсудського относительно будущего Украины и ее взаимоотношений с Польшей с реализованой действительностью.

Коляда І.

“УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ” В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. ТА ФЕДЕРАЛІЗМ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

ХІХ ст. відзначено національним відродженням у народів Центрально – Східної Європи, яке не минуло і українського народу, який впродовж століть зазнав асиміляційних процесів.

“Протягом ХІХ ст., яке було періодом національного відродження, українське суспільство можна розглядати як недорозвинене аграрне суспільство, поділене між двома багатонаціональними імперіями – Росією та Австрією. Жодна українська земля не користувалася адміністративною або політичною автономією, і тільки певні групи зберігали пам’ять про самоуправління, яке, здавалося, ніяк неможливо було відновити в імперських умовах. Тому ідея української самобутності, як зазначає П. Магочий, не могла уціліти самим тільки продовженням якоїсь давньої політичної традиції. Треба було знайти щось нове. Такий новий каталізатор знайдено. Прийшов він з-поза України. Це був націоналізм” [1].

“Впродовж ХІХ ст., а особливо другої його половини, зауважує Б. Андерсон, філологічно-лексикографічна революція й піднесення внутрішньо - європейських національних рухів, самих по собі продуктів не лише капіталізму, але й елефантіазу династичних держав, творили все більші культурні, а отже й політичні проблеми для багатьох династичних правителів. Адже, як ми бачили, фундаментальна легітимність більшості з цих династій зовсім не була пов’язана з національним питанням. Романови панували над татарами й латишами, німцями й вірменами, росіянами й фінами. Габсбурги височіли над мадярами й хорватами, словаками й італійцями, українцями й австрійськими німцями...” [2].

Вирішення протиріччя між національним почуттям та існуючою політичною реальністю – імперією, з її все більшим ухилом до бюрократизації та лінгвістичної стандартизації, вимагало від української інтелектуальної еліти наукового обґрунтування ідеї компромісної політичної форми. Такою компромісною ідеєю був федералізм. Саме ідея федералізму, що стала пануючою в середовищі інтелектуальної еліти з першої половини ХІХ ст. продовжувала домінувати і на початку ХХ ст. Це чітко відображено в Першому, Другому та Третньому універсалах Української Центральної ради. З огляду на те, що ідеї федералізму стала атрибутом суспільно-політичного життя в сучасній Україні актуальність теми “Українське питання” в другій половині ХІХ ст. та федералізм Української Центральної ради не втрачається й сьогодні.

Науковою новизною нашого дослідження є аналіз проблеми вирішення “українського питання” з точки зору континуїтету ідеї федералізму в національній інтелектуальній традиції ХІХ ст. – початку ХХ ст.

Проблемі вирішення “українського питання” в другій половині ХІХ ст. – поч. ХХ ст. та федералізму Української Центральної ради були присвячені дослідження таких вчених: П. Магочий, І. Лисяк-